

Pompeï is weer hot

‘Alweer een muur ingestort.’ Jarenlang kreeg je alleen slecht nieuws uit Pompeï, de archeologische site in Zuid-Italië. Met de heropening van het huis van de Vettii leeft de antieke stad weer op. ‘Iedere restauratie leidt tot nieuwe ontdekkingen.’

Door Ine Roox

Het atrium of de binnenkoer van het huis van de Vettii. Silvia Vacca

Zelfs zonder al te veel verbeelding voelt een bezoek aan Pompeï als een tijdreis naar het jaar 79, toen het Romeinse provinciestadje aan de Zuid-Italiaanse kust bedolven raakte onder een metersdikke laag puin. Dat de met wijnranken begroeide berg in feite een actieve vulkaan was, wisten de Pompejanen niet. De jonge schrijver Plinius de Jongere zag het drama gebeuren en deelde jaren later zijn ervaringen per brief met de historicus Tacitus. Een vroeg voorbeeld van een journalistiek verslag.

De 'domus Vettiorum', of het huis van de Vettii, in het hart van Pompeï is zo betoverend intact dat verbeeldingskracht hier overbodig wordt. Twintig jaar lang was de antieke schatkamer ge-

sloten voor het publiek. Omdat een laag beschermende was – ooit ongetwijfeld met de beste intenties aangebracht – het stof en vuil vasthield, waren de muurschilderingen hun glans kwijt. De kleuren waren vervaagd en de speelse details in de fresco's niet langer zichtbaar.

Na een grondige renovatie van het dak, het schilderwerk en de tuin toont het huis zich weer in zijn volle pracht. In de inkomhal die leidt naar het atrium of de binnenkoer, trekt een bont fresco van de god Priapus meteen de aandacht. Die toont met brede grijns zijn indrukwekkende fallus – hij weegt zijn erectie af tegen een hoop muntstukken. Een visuele woordspeling tussen 'penis' en 'pendere', Latijn voor wegen, schrijft de Britse classica Mary Beard in haar histo-

rische reisgids *Pompeï – het dagelijkse leven in een Romeinse stad*. Enkele toeristen stoten elkaar grinnikend aan en halen hun fototoestel boven. Dat Priapus zoveel aandacht zou krijgen, was allicht helemaal de bedoeling van Aulus Vettius Restitutus en Aulus Vettius Conviva, de trotse huiseigenaars.

Een langdurende kater

De twee mannen waren rijk geworden met de wijnhandel. Het antieke Pompeï stond bekend om zijn garum en wijn – hoewel niet van de beste kwaliteit: volgens Mary Beard waarschuwde Plinius voor een 'kater die tot de volgende middag duurde'. Garum was een vissaus die als smaakmaker kon worden toegevoegd aan zowat elk gerecht. Het goedje werd gemaakt met het vocht dat bovendreef door vis en zeevruchten langdurig te laten fermenteren in de zon. Veel te sterk voor moderne smaakpillen, maar volgens oude Romeinen een ware lekkernij.

Vroeger was het vermoeden dat de wijnhandelaren Vettius Restitutus en Vettius Conviva broers waren, maar tegenwoordig achten archeologen het waarschijnlijker dat de twee mannen, die vrijgelaten slaven waren, dezelfde naam deelden omdat die naar hun vroegere meester verwees.

De vrienden wilden in elk geval met hun nieuw verkregen rijkdom pronken, zegt Gabriel Zuchtriegel (41) tijdens een wandeling door het gerestaureerde huis. Sinds twee jaar is hij directeur van Pompeï. 'Voor de Romeinen was de fallus een symbool van welde en voorspoed. Daarom vind je in heel Pompeï fallusymbolen, in huizen, tussen de straatstenen en aan de ingang van tavernes.'

Geluksbrengers dus, die in Zuid-Italië zelfs tweeduizend jaar later, zij het in licht aangepaste vorm, overleven. In het sterk bijgelovige Napels kun je op zowat elke straathoek nog altijd rode hoorn-tjes kopen, en daarmee ook de belofte van voorspoed en geluk. Misschien leek het oude Pompeï wel een beetje op het huidige Napels. De antieke stad was eveneens een bruisende, lawaaiige mediterrane havenstad die veel bezoekers en handelaars trok. Een multiculturele smeltkroes ook, tijdens de oudheid al. Er was ruimte voor Griekse kunst en Indiase snuisterijen, voor Joodse eet- ▶▶

voorschriften – blijkbaar werd er al koosjere garum verkocht – en voor de verering van Isis, de Egyptische godin.

Sixtijnse Kapel

De antieke Romeinen associeerden een afbeelding van een fallus dan misschien niet per definitie met seks, de fresco's van vrijende stelletjes in een kamer van het huis laten weinig aan de verbeelding over. Mogelijk werd de ruimte gebruikt door een prostituee, misschien de Griekse vrouw 'met fijne manieren', zoals ze wordt beschreven in een graffiti, een spreuk die tweeduizend jaar geleden in een muur aan de straatkant gekrast werd.

Ook zulke verhalen maken het huis van de Vettii zo bijzonder, zegt directeur Zuchtriegel, die deze domus als de 'Sixtijnse Kapel van Pompeï' omschrijft. 'Dit huis is niet alleen ontzettend rijk aan goed bewaarde decoraties, het vertelt ons ook veel over de maatschappelijke geschiedenis van de stad, van vrijgelaten slaven tot sekswerkers, helemaal onder aan de ladder.'

Het atrium geeft uit op het peristilium, de met zuilen omringde Romeinse binnentuin, die ook in zijn oude glorie werd hersteld. 'Voor het dak en het gebinte hebben we dezelfde materialen gebruikt als in de oudheid: een houten afdekking boven op de zuilen, afgewerkt met terracotta dakpannen', vertelt archi-

'Dit huis is niet alleen rijk aan goed bewaarde decoraties, het vertelt ons veel over de maatschappelijke geschiedenis van de stad, van vrijgelaten slaven tot sekswerkers'

tecte Arianna Spinosa, een 46-jarige Italiaanse die de restauratie van het huis verzag. Tijdens de renovatie stuitte haar team op eeuwenoude sporen van eerder restauratiewerk in het Romeinse woonhuis, dat in 1894 werd ontdekt. 'Die restauratie gebeurde soms met foute materialen, zoals gewapend beton, dat poreus wordt en daarom niet langer op archeologische sites wordt gebruikt', zegt Spinosa. 'Andere sporen van eerdere renovaties lieten we juist intact, zodat dit huis ook een stukje van de restauratiegeschiedenis van Pompeï vertelt.'

Zo is de binnentuin heraangelegd op basis van een foto uit 1901, volgens de toen heersende opvatting van hoe een tuin in de oudheid er zou hebben uitgezien. En alsof een vulkaanuitbarsting en de tand des tijds nog niet genoeg schade hadden aangericht, doorkliefde een bom tijdens de Tweede Wereldoorlog een zijmuur van de binnentuin. Een gemerkte steen die '1944' vermeldt – een verwijzing naar het jaar dat de muur deels werd hersteld – is een stille getuige van het oorlogsleed.

Noodhulp uit Europa

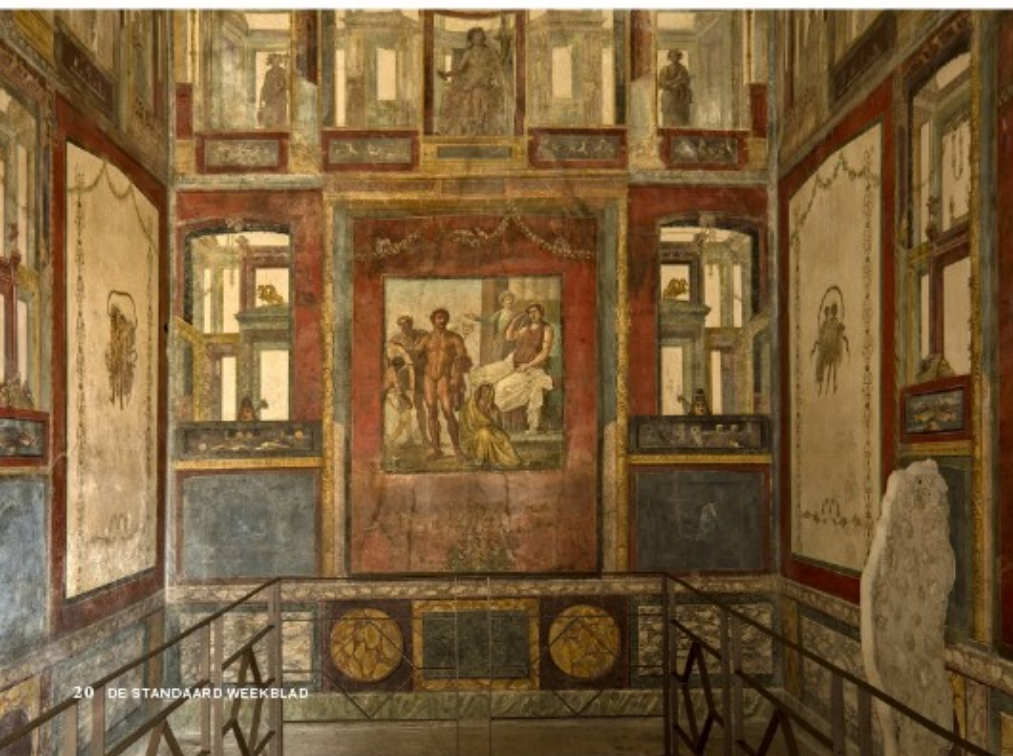
De heropening is een succes. Toeristen dwalen haast plechtig rond in de kamers en de tuin, een Finse vrouw stapt glunderend naar directeur Zuchtriegel en vertelt dat ze hem herkent uit een documentaire. 'Ik doceer Latijn op een middelbare school', zegt de vrouw in vlot Italiaans. 'Direttore, wat is deze archeologische site ontzettend mooi opgeknapt, gefeliciteerd.'

Pompeï heeft een lange weg afgelegd sinds dramatische krantenkoppen als 'Alweer een eeuwenoude muur ingestort' of 'Pompeï brokkelt verder af'. In juli 2013 sloeg Unesco alarm met een vernietigend rapport. De VN-organisatie voor wetenschap en cultuur hekelde de vele lekken en de afwezigheid van kanaaltjes om het regenwater te draineren. Italië kreeg het dringende advies om het beheer van de unieke stad aan te pakken, anders werd Pompeï van de Werelderfgoedlijst geschrapt.

Het is dan ook een enorme uitdaging om een duizenden jaren oude stad, zonder daken op de huizen of rioleeringssysteem, te conserveren. En elk jaar wordt ze dan nog eens onder de voet gelopen door miljoenen toeristen. Maar in die gitzwarte jaren leed Pompeï vooral onder een gebrek aan visie en foute beleidskeuzes. De radicale ommezwaaier kwam er dankzij een noodfonds van 105 miljoen euro – 70 procent was Europees geld, de rest kwam uit Rome – en de benoeming van een energieke universiteitsprofessor Grieks-Romeinse archeologie als nieuwe directeur van het park.

Massimo Osanna (59) begon in 2014 met een bang hart aan de taak. 'Onder collega's gold de opvatting dat er in Pompeï niets meer te redden viel.' Toen hij er arriveerde, geloofde de archeoloog

De kleuren zijn in ere hersteld en de muurschilderingen kregen hun glans terug. Luigi Spina

Priapus toont met brede grijns zijn indrukwekkende fallus. Silvia Vacca

zijn ogen niet. 'De oude muren begaven het en de helft van de antieke stad – met daarin de mooiste huizen – was wegens instortingsgevaar gesloten voor publiek.' Een plan van aanpak ontbrak en ieder overzicht was zoek: 'Eén deel van de site was nog niet gerenoveerd of een nieuw stuk was alweer ingestort.'

In Italië wordt Osanna gezien als de man van de omwenteling. Zelf vindt hij dat te veel eer. Het ministerie van Cultuur zag de urgentie en bood hem de broodnodige ondersteuning. 'Het Europese geld kwam met een deadline en moest efficiënt worden besteed', zegt de voormalige directeur. Het was gedaan met de mentaliteit van ieder voor zich. Vanaf dan zouden architecten, ingenieurs en archeologen samenwerken, in nauw overleg.

'Er was niet één prioriteit, alles moest tegelijk gebeuren', herinnert Osanna zich, die er heel wat slaap voor liet. Alsof het dringendste restauratiewerk nog niet stresserend genoeg was, moest de directie van de site ook nog de externe bedrijven die in Pompeï kwamen werken, scherp in de gaten houden. 'Die vonden het doodnormaal om een domus te restaureren en het bouwafval achter te laten op een nog niet ge-

restaureerde plek.'

Tot zijn verbijstering stelde Osanna ook vast dat het restauratie- en constructiewerk altijd weer bij dezelfde drie, vier bedrijven belandde. De streek rond Napels is zwaar geïnfilteerd door de georganiseerde misdaad, zeker in de bouwsector zwaait de camorra de plak. Of dat ook voor Pompeï gold, kan de voormalige directeur niet zeggen, maar 'de context is zeer complex'.

Romeinse snackbar

Het semimonopolie van maffieuze firma's werd doorbroken. Ondernemingen uit het hele land werden uitgenodigd om op de site aan de slag te gaan, en de op papier al strenge antimaffiacontroles werden nog aangescherpt. 'Eindelijk hing er in Pompeï weer enthousiasme in de lucht', blikt Arianna Spinosa terug. De architecte werkt sinds acht jaar op de site, wat volgens haar evenveel waard is als twintig jaar op een andere plek. 'Restauratie is hier nooit saai, het kan altijd tot een nieuwe ontdekking leiden', zegt ze met pretlichtjes in de ogen.

Een groot deel van de uitdaging om Pompeï te conserveren, is dat maar zo'n derde van de antieke stad zou zijn opgegraven. Dat is doelbewust, om toekom-

stige generaties nog iets te gunnen, maar ook omdat opgravingen veel geld kosten en moeten gebeuren met de grootste precisie en zorg. De geldende mantra op een archeologische site: kun je het nadien niet conserveren en beschermen, graaf het dan ook niet op. 'Een nieuwe opgraving komt voor de site toch altijd als een schok', legt architecte Arianna Spinosa uit. 'Na tweeduizend jaar heeft de met vegetatie begroeide stad een nieuw evenwicht gevonden, dat telkens opnieuw wordt verstoord.'

Soms kan het niet anders. Bij hevige regenval absorbeert het nog verborgen stadsdeel veel water, dat daarna druk zet op de blootgelegde stukken, met mogelijke schade aan de ruïnes als gevolg. Toen de restaurateurs enkele jaren geleden noodgedwongen gingen graven om die druk te verlichten, gaf Pompeï weer een nieuw stukje van zijn kostbare schatten prijs, zoals een prachtig lararium, of altaar voor de huisgoden.

Eind december 2020 is dan weer een merkwaardig intact en in Pompejaans geel en rood beschilderd thermopolium onthuld. Was dat thermopolium een 'snackbar' voor veeleer arme Romeinen die thuis geen keuken hadden? Mary Beard vraagt zich af of er in de poreuze terracotta potten in de togen niet eerder droge vruchten werden bewaard, en het dus een soort kruidenierszaak betrof. Historici en archeologen kibbelen er nog over, maar in zo'n thermopolium was in elk geval voeding te koop. In de aardewerken potten vonden archeologen resten van varkens, geiten, slakken en vis.

Gabriel Zuchtriegel, de Duitse archeoloog die twee jaar geleden de fakkel overnam als directeur, wil nu verder op het ingeslagen pad, zodat Pompeï in de toekomst niet weer zo'n duur renovatieproject nodig heeft. Dat blijft een uitdaging op een site die alleen aan onderhoud jaarlijks al 10 miljoen euro kost. Om de onderhoudskosten van het groen te drukken – meer dan 1 miljoen euro per jaar – grazen er nu schapen in de oude stad.

Sinds kort produceren de eeuwenoude olijfbomen ook weer olie, de eerste oogst is achter de rug. 'Zo kunnen we onze bezoekers straks een leuk souvenir meegeven', besluit de directeur. 'Ook na tweeduizend jaar is deze bijzondere plek nog altijd vol van leven.' ■